

ธรรมธารา

วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (ฉบับรวมที่ 7) กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2561

สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย

ISSN 2408-1892

สถานภาพและบทบาทของสตรีเพศ
ตามแนวจริยศาสตร์ทางศาสนา

The Status and Role of Women
through Religious Ethics

ประเวศ อินทองปาน

Praves INTONGPAN

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร

Kasetsart University, Bangkok, Thailand

ตอบรับบทความ: 05 ก.ย. 2561

รับบทความตีพิมพ์: 20 ต.ค. 2561

เริ่มแก้ไขบทความ: 19 ก.ย. 2561

เผยแพร่ออนไลน์: 15 พ.ย. 2561

สถานภาพและบทบาทของสตรีเพศ ตามแนวจริยศาสตร์ทางศาสนา

ประเวศ อินทองปาน

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาสถานภาพและบทบาทของสตรีเพศตามแนวจริยศาสตร์ทางศาสนาที่ต่างกัน ในอดีตมีการยกย่องเพศชายหรือเพศหญิงให้เป็นใหญ่กว่าอีกฝ่าย การเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามพัฒนาการของสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ในปัจจุบันมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องถึงสถานภาพและบทบาทสตรีมากขึ้น เพราะอิทธิพลของโลกตะวันตก ในรูปแบบของการรณรงค์ บทความ เอกสาร งานวิจัย การประชุม อภิปรายอย่างจริงจัง มีผู้เสนอทฤษฎีสตรีนิยม (Feminism) และมีการเรียกร้องสิทธิสตรีในรูปแบบต่างๆ เช่น บทเพลง บทละคร เป็นต้น ส่วนใหญ่จะนำแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตกที่มีฐานจากวัตถุนิยมมาอธิบาย

นักสตรีนิยมปฏิเสธการตีความเรื่องบทบาทชายและหญิงในหลายศาสนาที่เห็นว่ามีความไม่เท่าเทียมกันมาแต่เกิด และมีสถานะทางสังคมไม่เท่ากัน โดยพยายามที่จะสร้างความเท่าเทียมทางเพศ (Gender equality) เช่น เสนอทัศนะว่าเพศหญิงและชายมีความเท่าเทียมกัน

ในสังคม รัฐที่ดีจะต้องสร้างสิทธิความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันทั้งสองเพศ และการมีส่วนร่วมสร้างประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมืองที่ไม่แตกต่างกัน หลักการของสตรีนิยมนี้สอดคล้องกับทัศนะปรัชญาอรรถิภาว นิยมของ ฌ็อง ปอล ซาร์ตที่ว่า “เราเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ และเราต้องรับผิดชอบต่อคุณค่าทั้งสิ้นในสิ่งที่เราได้เลือก”

การศึกษาถึงสถานภาพของสตรีในด้านข้อเท็จจริงที่มีมาจากคำสอนหรือคัมภีร์ทางศาสนาหลักๆ เป็นพื้นฐานแบบจิตนิยม ในขณะที่ทัศนะทางจริยศาสตร์สนใจแนวความคิดแบ่งเพศ การแบ่งหน้าที่ระหว่างเพศ เพราะการตีความเรื่องเพศในแต่ละยุคสมัยมีผลต่อเรื่องคุณค่าของมนุษย์และปฏิบัติต่อกันในฐานะมนุษย์

คำสำคัญ : สถานภาพและบทบาท สตรีเพศ จริยศาสตร์ทางศาสนา
สตรีนิยม

The Status and Role of Women through Religious Ethics

Praves INTONGPAN

Abstract

This article aims to study the status and role of women in different religious ethics. In the past, in each society there was a fixed attitude towards genders' status. In some traditions, men were superior to women, while in others it was the other way round. On the contrary, in today's world, there are different ideas about women in different societies. Changes in women's status in different societies have relied on how each society has developed their own distinct culture, beliefs and religious ethics. Until recently there has been a growing movement to address the role and status of women, especially because of the influence of the Western world. Under such influence, various campaigns, and academic activities, such as publications, research and conferences, all play an important role in raising the issues concerning women's status. The theories of feminism are now

more widely studied than in the past. Women are asserting themselves using various means including music, plays, literature, etc. These explanations have interpreted mainly from the Western theories based on materialism.

Feminists reject the interpretation by many religions that men and women are unequal. Nor is the equality of social status. The concept of gender equality, for example, suggests that women and men are equal in society. A good state must create equal human rights for both sexes. Participation in economic, social, environmental and political benefits should not be significantly different. The principle of feminism is in line with the philosophical outlook of existentialism which Jean Paul Sartre says that we were born to be free or we are utterly responsible for the values we create through our choices.

This study focuses on the role of women as derived from the main teachings or scriptures of religions which based on idealism. At the same time, ethical attitudes focus on the concept of gender's rights, duties and responsibilities between sexes such division between the sexes and how they are interpreted in each age which affects the value of human beings and how they are treated as human beings.

Keywords : Status and Role, Women, Religious Ethics, Feminism

บทนำ

ความหมายของสถานภาพทางเพศซึ่งแบ่งออกเป็น 2 คือ

- 1) เพศสรีระ (Sex) หมายถึง การระบุเพศทางสรีระโดยธรรมชาติที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เกิดมาเป็นเพศหญิงหรือเพศชายจะมีบุคลิกภาพและหน้าที่แตกต่างกันชัดเจน เช่น เพศหญิงเท่านั้นสามารถตั้งครรภ์และคลอดบุตรได้ ส่วนเพศชายมีส่วนในการให้กำเนิดทารก
- 2) เพศภาวะ (Gender) หมายถึง กระบวนการสร้างความเป็นเพศชายและเพศหญิงโดยสังคม วัฒนธรรม อุดมการณ์ ที่สังคมกำหนด และคาดหวังต่อเพศชายและหญิงตั้งแต่เกิดไปจนถึงตาย ส่วนบทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น การแสดงบทบาทหน้าที่ต่อครอบครัว สังคม ตามเพศสรีระที่เป็นอยู่

ในปัจจุบันมีผู้ไม่ยอมรับการนิยามเพศสรีระว่ามี 2 เพศ และไม่เห็นด้วยกับข้อกำหนดเพศภาวะที่เป็นหลักปฏิบัติในสังคมปัจจุบันว่า สร้างข้อจำกัดที่ไม่จำเป็นต้องมีในการดำเนินชีวิต ซึ่งลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จึงมีความเห็นแย้งในประเด็น “ความเท่าเทียมทางเพศ” หรือ “เพศภาวะไม่ใช่คุณสมบัติของสรีระ”¹ ในประเพณี วัฒนธรรมจีน มีแนวคิดการยกย่องเพศชายเป็นใหญ่หรือเพศหญิงเป็นใหญ่กว่าอีกฝ่ายหนึ่ง จะเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ เช่น พระนางซูสีไทเฮาสำเร็จราชการแทนจักรพรรดิจีนหลายพระองค์ รวมเวลา 47 ปี (ค.ศ. 1861-1908) หรือค่านิยมของสตรี เช่น ในราชสำนัก ผู้หญิงชั้นสูงจะต้องมัดเท้าให้มีขนาดเล็ก เรียกว่า “เท้ากลีบดอกบัว” เป็นต้น อนึ่งการถือเอาเพศชายเป็นศูนย์กลางมาหลายพันปี เพราะแนวคิดเดิมที่ว่าชายสูงกว่า หญิงต่ำกว่า ผู้หญิงไม่มีสถานะอะไรเลยในครอบครัวหรือในสังคม สังคมโบราณตีกรอบผู้หญิงด้วยข้อจำกัดและเรียกร้องให้ผู้หญิงเชื่อและปฏิบัติตามบิดาก่อนแต่งงาน แต่งงาน

1 พกุล (2553:91)

แล้วก็ให้เชื่อฟังสามี พอสามีตายก็ให้เชื่อฟังบุตรชาย คุณธรรมโบราณ
ยังเรียกร้องให้ผู้หญิงมีสามีคนเดียวตลอดชีวิต ถ้าสามีตายแล้วภรรยา
ไม่แต่งงานใหม่ก็ได้รับความเคารพนับถือจากสังคม แต่ถ้าแต่งงานใหม่
ก็ถือว่าเป็นการสูญเสียคุณธรรม ทั้งนี้ ผู้ชายสามารถได้ภรรยากลับบ้าน
เดิม ตัดความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาเมื่อไม่พอใจ ไม่มีสิทธิทาง
การเมือง ไม่เป็นไททางเศรษฐกิจ และไม่สามารถยื่นหยัดได้ตัวเอง²
แต่ระยะหลังมาจีนได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก มีเสียงเรียกร้อง
สิทธิสตรีและความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายมากขึ้น หลังจาก
ค.ศ. 1949 เป็นต้นมา ฐานะทางการเมืองและสังคมของผู้หญิงได้รับการ
ยกระดับขึ้นอย่างมาก มีการยกเลิกการแต่งงานแบบคลุมถุงชน กฎหมาย
กำหนดให้หญิงและชายมีความเท่าเทียมกันในการได้รับการศึกษา
รัฐบาลส่งเสริมให้ผู้หญิงไปทำงานนอกบ้านได้ เป็นต้น

ส่วนจริยศาสตร์ (Ethics) มุ่งศึกษาปัญหาเรื่องความดี ความ
ยุติธรรม ว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น อะไรคือความหมายของชีวิต หรือว่า
เราจะตัดสินการกระทำว่า ดีหรือชั่วได้อย่างไร ในบทความนี้จะกล่าว
ถึงจริยศาสตร์สำนักอัตถิภาวนิยมของฌ็อง ปอล ซาทร์ ที่เน้นมนุษย์
แต่ละคนเป็นตัวของตัวเอง และเสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุด
ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีอะไรเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพของเราได้ แม้แต่
ความตาย ดังนั้น จริยศาสตร์ทางศาสนา (Religious ethics) จึงหมายถึง
บทบาททางศาสนาที่กำหนดว่าอะไรคือพฤติกรรมที่ดีควรปฏิบัติหรือ
พฤติกรรมที่ไม่ดี มีกล่าวถึงศาสนาโบราณ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ซึ่งสถานภาพและ
บทบาทสตรีปรากฏในคำสอนของแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรม
ค่านิยมทั้งปัจเจก สังคมของสตรีโดยภาพรวมแตกต่างกัน

ลัทธิสตรีนิยม

สตรีนิยม (feminism) เป็นอุดมการณ์ หรือลัทธิความเชื่อที่มีการระบุว่า ผู้หญิงถูกกดขี่อย่างเป็นระบบ พร้อมกันนั้นก็เชื่อว่าเพศภาวะ (gender) ไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดไว้ในความแตกต่างตามธรรมชาติระหว่างเพศต่างๆ (sexes) และไม่ใช่ว่าเพศและการกดขี่ทางเพศจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ดังนั้น สตรีนิยมจึงมุ่งมั่นหรือภารกิจทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการกดขี่ผู้หญิงทั้งในฐานะที่เป็นเพศสรีระและเพศภาวะ³ ดังในปี ค.ศ.1950 ซึ่งโบร์วัวร์⁴ ผู้ก่อตั้งสตรีนิยมกล่าวว่า “แท้จริงแล้วเราไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่ถูกทำให้กลายเป็นผู้หญิง” (One is not born, but rather becomes a woman) ซึ่งสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงตามเพศสรีระ เช่น สังคมคาดหวังให้เพศหญิงเลี้ยงลูก ดูแลครอบครัว ทำความสะอาดบ้าน ส่วนเพศชายถูกคาดหวังให้ทำงานนอกบ้าน หาเงินเลี้ยงดูครอบครัว ดังนั้น เพศภาวะของชายและหญิงที่เราเห็นกันทั่วไปนั้น เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดจากระบบการขัดเกลาทางสังคม

นักสตรีนิยมปฏิเสธการตีความเรื่องบทบาทชายและหญิงในหลายศาสนา ที่เห็นว่ามีความไม่เท่าเทียมกันมาแต่เกิด และมีสถานะทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน โดยพยายามสร้างความเป็นเท่าเทียมทางเพศ ให้เกิดขึ้น และมองว่าความเป็นชายและหญิงไม่ใช่คุณสมบัติของเพศสรีระอีกแล้ว แต่ตามความเชื่อทางศาสนาระบุว่า ความเป็นหญิงหรือชายเป็นการแบ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่นักสตรีมองว่า เพศในบุคคลหนึ่งสามารถเคลื่อนย้ายไปมาได้โดยไม่หยุดนิ่ง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถแสดงบทบาททางเพศตามที่ต้องการได้ เช่น การแต่งงานไม่จำเป็นว่าชายกับหญิง แต่ยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับหญิง หรือชายกับชายด้วย

3 ฉลาดชาย (2555: 57)

4 Beauvoir (1949)

ตัวอย่างของคนกลุ่มนี้ที่แสดงบทบาททางเพศ เช่น กลุ่มรักร่วมเพศ (Homosexual) ได้แก่ เกย์ (Gay) เลสเบียน (Lesbian) ดังนั้น คำอธิบายของกลุ่มสตรีนิยมเป็นการสร้างทัศนะใหม่เรื่อง เพศสรีระและยอมรับบทบาททางเพศที่ไม่ตรงกับเพศสรีระว่าเป็นความปกติ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มกะเทย (Transsexual) ผู้ไม่พอใจในเพศสรีระของตน และต้องการเปลี่ยนเป็นเพศตรงข้าม ซึ่งนำไปสู่การผ่าตัดแปลงเพศ (Sex Change) ในที่สุด

ดังนั้น เพศสรีระที่ติดตัวมนุษย์จึงไม่ถือเป็นข้อจำกัดของการเลือกใช้ชีวิต และไม่ใช้กรอบกำหนดธรรมเนียมหรือจำกัดการเลือกที่จะมีบทบาททางเพศที่ตรงข้ามกับเพศสรีระของตนเอง

จริยศาสตร์ทางเพศ

สตรีนิยมสอดคล้องกับทัศนะจริยศาสตร์สำนักอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ของซาร์ต⁵ เห็นว่า “มนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ หรือ การเลือกที่จะเป็นในสิ่งที่ตนปรารถนา” หมายความว่า คนแต่ละคนเลือกให้คุณค่าแก่ตัวเองและต่างตัดสินใจ เพราะชีวิตจะไม่มีอะไรเลยนอกจาก “ชีวิตจะมีชีวิตอยู่” คนเราต้องตระหนักถึงเสรีภาพแห่งตนด้วยความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจใดๆ ของตนเอง แต่ไม่ยึดติดอยู่กับศรัทธาที่ผิดๆ เพราะมนุษย์ คือ เสรีภาพ และซาร์ตได้กล่าวว่า ธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ต้องเปิดเผยให้เห็นว่ามีการดำรงอยู่ ถ้าไม่แสดงออก ก็ถือว่า “ไม่มีการดำรงอยู่” เช่น การดำรงอยู่ของพระเจ้า ซึ่งซาร์ตกล่าวว่า “ไม่มีพระเจ้า - There is no God” และไม่มี “ชะตากรรมกำหนด - no determinism” มนุษย์แท้จริง คือ เสรีชน หรือเสรีภาพ (Man is free, Man is freedom) มนุษย์ถูกสาปส่งมาให้มีเสรีภาพ (Man is condemned

5 Sarte (1970: 54)

to be free)⁶

ความสำคัญของทัศนคติอติภาวนิยม คือ จริยศาสตร์ที่พิจารณาว่าปัจเจก ตัวตน ประสบการณ์ของปัจเจกแต่ละคนเป็นสิ่งสำคัญเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจกับธรรมชาติการมีอยู่ของมนุษย์ เน้นความเชื่อในอิสรภาพ และยอมรับในผลจากการกระทำของปัจเจก และยิ่งเชื่อว่าปัจเจกจะต้องรับผิดชอบกับทางเลือกที่ได้เลือกไว้ด้วย

ศาสนาโบราณกับมุมมองเพศสตรี

วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ตามหลักฐานโบราณคดีในศาสนา สมัยโบราณเชื่อว่า เทพเจ้าสูงสุดในสังคมเผ่าโบราณเป็นผู้หญิง ดังที่ Stone⁷ ได้เน้นว่า “ในแรกเริ่มมีหรือจุดกำเนิดของศาสนานั้น พระเจ้า หรือที่เรียกว่า God นี้เป็นผู้หญิง” แม้จะไม่มีหลักฐานยืนยันอย่างเพียงพอก็ตามแต่หลักฐานเหล่านี้ยังมีอยู่ในปัจจุบัน เช่น เทพของศาสนาเมโสโปเตเมีย กรีก โรมัน บาบิโลเนีย อียิปต์ ญีปุ่น (สุริยเทพี) เป็นต้น ก็พบว่า มีหลักฐานเกี่ยวกับเทพเจ้าที่เป็นผู้หญิงปรากฏอยู่ แม้แต่ศาสนาอิสลาม ลิกซ์ องค์ที่ 9 (ครุฑเตชบาหามุร) ก็เป็นสตรี

ศาสนาอียิปต์โบราณ เมื่อ 3000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช มีเทพเจ้า ชีออนุต (Nut) ซึ่งมาจากเทพเจ้าเนเซบต์ (Nekhebt) อันเป็นเทพเจ้าผู้หญิงทางตอนเหนือของอียิปต์ โดยมีมาก่อนทุกๆ สิ่งจะเกิดขึ้นในโลก และถือว่าเป็นผู้สร้างทุกๆ สิ่งที่เกิดขึ้นในโลก และเทพองค์นี้มีที่มาจากคล้ายกับเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ หรือรา (Ra) ที่สถิตอยู่ในสวรรค์ แต่จากประวัติศาสตร์บันทึกว่า เทพเจ้ารา (Ra) หรือเร (Re) ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่

6 เรื่องเดียวกัน (1970: 58)

7 Stone (1976:17)

เป็นชาย ถือได้ว่าเป็นเทพที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกในบรรดาเทพทั้งปวง⁸ เทพธา (Ra) เป็นตัวแทนของพระอาทิตย์ที่ควบคุมอำนาจธรรมชาติและทุกสิ่ง โดยถือว่าเทพเจ้าองค์นี้กำเนิดมาจากเทพที่เป็นแม่นั่นเอง มีเทพอื่นๆ ของอียิปต์ที่เป็นสตรี เช่น เทพไอสิส (Isis) ที่มีความเมตตาสูง มีบุคลิกความเป็นแม่ มีความสำคัญและบทบาทในช่วงเวลายาวนาน และอียิปต์ในยุคแรกๆ นั้น พระราชินีจะมีอำนาจและบทบาทเหนือกษัตริย์ แม้ในการแต่งงานภรรยาจะต้องมีอำนาจเหนือสามี และสามีต้องเชื่อฟังภรรยาทั้งหลายด้วย อนึ่งสตรีได้รับการยกย่องในศาสนาโบราณอื่นๆ เช่น เทพเจ้า Sedna ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้หญิงของชาวเอสกีโมหลายเผ่า

กล่าวได้ว่า ในสังคมยุคเริ่มแรก เนื่องจากผู้หญิงเป็นผู้ให้ เลี้ยงดู รับผิดชอบสมาชิกใหม่ในสังคม การถ่ายโอนจากการเป็น “แม่ของเด็ก” กลายเป็น “แม่ของเผ่า” และเป็น “แม่ของมวลมนุษยชาติ” (Mother of humankind) ส่วนผู้ชายก็ได้รับการยอมรับในรอบนอกของการให้กำเนิด เมื่อศึกษาศาสนาโบราณจะพบว่า เทพเจ้าที่เป็นผู้หญิงมากมายซึ่งมีบทบาทสำคัญในหมู่ชนต่างๆ ของโลก

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับสตรี

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูถือว่าผู้หญิง คือ “เพศแม่” เป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตบนโลกมนุษย์ หากไม่มีแม่ผู้ให้กำเนิดโลกคงไม่มี ดังนั้น ทรรศนะของพราหมณ์-ฮินดูจึงถือว่าเพศหญิง คือ ศักดิ์สิทธิ์ผู้มีอำนาจเหนือเพศชาย คือพระศิวะ ตรงกับแนวความคิดเรื่องปुरुष และปรากฏทั้งสองความ เห็นให้ความสำคัญกับศักดิ์หรือปรากฏฤตว่ามีอำนาจกระตุ้นให้พระเจ้า มีพลังสร้างขึ้นมาได้ ซึ่งมีวิวัฒนาการความคิดแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน

8 (Hawkes and Woodley: 1963: 724)

ยุคพระเวท คัมภีร์พระเวท⁹ ถือว่าสตรีอินเดียถูกกีดกันเรื่อง การศึกษาและการประกอบพิธีกรรมเช่นในปัจจุบัน นอกจากนี้ศาสนา พราหมณ์ช่วงนี้ไม่มีแนวความคิดเรื่องการออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี สตรีก็คงไม่มีโอกาสได้บวชด้วย ต่อมาเป็นยุคอุปันิษัท ยุคนี้ศาสนา พราหมณ์เริ่มเรียนอะไรๆ จากพระพุทธศาสนามาก แม้กระทั่งเรื่องการ ออกบวชก็เริ่มปรากฏตัวละครในคัมภีร์อุปันิษัทบางเรื่อง และยุคถัดมา คือ ยุคคัมภีร์ธรรมศาสตร์ ในช่วงหลังพุทธกาลประมาณ 200 ถึง 400 ปี ข้อความในคัมภีร์นี้ได้มีการกล่าวถึงสตรีในลักษณะไม่เท่าเทียมกันกับ เพศชายไว้มากมาย ดังที่ Reyna¹⁰ สรุปว่า

1. สตรีไม่มีสิทธิในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา “สตรีไม่ควร ประกอบพิธีกรรมประจำวันตามที่พระเวทระบุไว้ ถ้าหล่อนประกอบ หล่อนจะต้องตกนรก”

2. ธรรมชาติของผู้หญิงไม่น่าไว้ใจล่อลวงชายทุกประเภท “มันเป็น ธรรมชาติของผู้หญิง ที่ล่อลวงชายในโลกนี้ เพราะเหตุนี้แม้บัณฑิต ก็ไม่ปลอดภัย เมื่อคบกับผู้หญิง”

3. สตรีไม่อาจดูแลตัวเองได้ ต้องมีเพศชายคุ้มครองตลอดเวลา “บิดาคู่ครองหล่อนเมื่อเยาว์วัย สามีปกครองหล่อน (เมื่อเวลาแต่งงาน) ยังสาวอยู่ เมื่อสามีตาย ลูกชายจะดูแลแทนเมื่อหล่อนแก่เฒ่า สตรีไม่อาจ อยู่ตามลำพังได้”

ด้วยอิทธิพลของคำสอนนี้ จึงเกิดมีประเพณีสตี (Sati) ขึ้นในอินเดีย และหญิงม่ายแม้อยังสาวบางเผ่ายังคงปฏิบัติอยู่ กล่าวคือ เมื่อสามีตาย ก็จะถูกเกลี้ยกล่อมให้โดดเข้ากองไฟตายตามสามีไป โดยเชื่อว่าจะได้ บุญกุศลมากคือ ได้ไปเกิดในสวรรค์

9 คัมภีร์พระเวท (2533).

10 Reyna (1971: 86)

4. ผู้หญิงไม่มีสิทธิในมรดกหรือมีสมบัติเป็นของตนเอง ทั้งภรรยา ลูกชาย และทาส ทั้งสามประเภทนี้ไม่มีสมบัติเป็นของตนเอง ทรัพย์สินสมบัติที่พวกเขาหามาได้ ย่อมตกเป็นของผู้ชายที่เขาอาศัยอยู่

เพราะเหตุนี้ สตรีชาวอินเดียจึงทุกข์ยากมาก นอกจากประเพณีสตรีดังกล่าวแล้ว พวกหล่อนยังต้องเป็นฝ่ายไปขอผู้ชายแต่งงานด้วยการจ่ายค่าสินสอดแพงมาก บางรายผู้ชายเรียกสินสอดเป็นรถเก๋ง มอเตอร์ไซด์ เป็นต้น สะใภ้บางรายทำสัญญาขอผ่อนส่งสินสอด เมื่อมีเหตุจำเป็นจ่ายไม่ทันกำหนด ต้องถูกแม่ผัวและญาติพี่น้องผัวทุบตีทรมานอย่างแสนสาหัสในปีหนึ่งๆ นับเป็นจำนวนพันหรือจำนวนหมื่นราย บางรายถึงกับเอาน้ำมันก๊าดราดสำหรับ แล้วเผาตายทั้งเป็นก็มาก แม้จะถูทรมานอย่างนี้ หล่อนก็จ่ายยอม เพราะมनुบอกว่าสตรีแต่งงานแล้วขอหย่าไม่ได้เลย “ไม่ว่าจะด้วยการขายหรือการบอกศาลาเลิกกัน ภรรยาก็ไม่อาจหย่าขาดจากสามีได้” อนึ่ง เมื่อสตรีชาวฮินดูแต่งงานแล้ว จะไม่ยอมรับในการหย่าร้าง ดังข้อความในอรรถศาสตร์¹¹ ว่า

“การแต่งงานอันศักดิ์สิทธิ์ จักหย่าร้างมิได้” การแต่งงานอันศักดิ์สิทธิ์นี้จึงทำได้ครั้งเดียว เมื่อสามีหรือภรรยาแต่งงานใหม่ไม่ถือว่าถูกต้องในแง่ศาสนา และเมื่อประกอบเข้ากับกฎหมายที่มุ่ง รักษาความมั่นคงของครอบครัวด้วยแล้ว การแต่งงานใหม่ก็มีโอกาสน้อย แต่ทั้งนี้เป็นเรื่อง หลักการ ความเป็นจริงของสังคม ก็ยังเป็นเช่นเดิมคือผู้หญิงยังได้รับการปฏิบัติที่เลวกว่ามาตรฐานดังกล่าวมาก

การไม่ทำตามกฎดังกล่าวนี้มีบ้างน้อยบ้างตามสภาพสังคม

11 อ้างใน ปรีชา (2557: 124-125)

หากสังคมได้ผู้หญิงมีการศึกษาดี กฎหมายเข้มงวดมาก ในฐานะของผู้หญิงที่เป็นภรรยาคนแรกก็ดีขึ้น แต่ถ้าผู้หญิงมีการศึกษาต่ำ แม้อกฎหมายเข้มงวด การทำตามกฎหมายก็อาจมีอุปสรรค แม้แต่การไปไหนมาไหนตามใจก็ถูกจำกัดเพราะผู้หญิงที่ไม่ได้รับการศึกษาอาจถูกหลอกลวงหรือเสียหายได้เมื่อออกไปนอกบ้าน ระบบห้ามผู้หญิงออกจากบ้านจึงเกิดขึ้น นอกจากนั้นการที่สตรีไม่ได้รับการศึกษาย่อมไม่อาจเข้าร่วมสมาคมที่สำคัญได้ การออกนอกบ้านจึงไม่มีความจำเป็นไม่เป็นประโยชน์เท่าอยู่ทำงานในบ้านและดูแลบรมลูก จึงเกิดเป็นเหตุผลให้ผู้หญิงต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน และดูเป็นเรื่องสมเหตุสมผลในสภาวะเช่นนั้นดังที่ฉัตรสุมาลย์ได้กล่าวว่า

ตามประเพณีอินเดีย เมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงต้องไปอยู่บ้านผู้ชาย และทำงานบ้าน ดูแลคนในครอบครัวของสามี ถ้าครอบครัวผู้ชายมีฐานะดีผู้หญิงก็ไม่ต้องทำงาน ซึ่งถือว่าสามีนั้นได้เลี้ยงดูภรรยาอย่างดี คือ ไม่ให้ลำบาก สามีเช่นนี้เป็นที่พึงปรารถนาของหญิงทั้งหลาย และคงมีไม่มากนัก ดังนั้น แทนที่ฝ่ายชายจะไปสู่ขอฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงก็อาจส่งแม่สื่อมาติดต่อ เพราะผู้หญิงแต่งงานเมื่ออายุน้อย พ่อแม่จึงเป็นห่วงมาก และต้องพยายามให้ลูกสาวได้ผู้ชายที่ดี เพื่อจะดูแลลูกแทนตัว ดังนั้น แม่ฝ่ายตัวแทนจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย และเสียเงินในการแต่งงานก็คงยอม อาจมีข้อเสนอว่าถ้าเลือกลูกสาวตนแล้วจะรับภาระในเรื่องดังกล่าว ฝ่ายผู้ชายเองก็คงเลือกฐานะของผู้หญิงด้วยเช่นกัน ดังนั้น ฝ่ายชายจึงเป็นฝ่ายเลือกรับการทาบทามของผู้หญิง ธรรมเนียมเช่นนี้อาจนำไปสู่การที่ผู้หญิงสู่ขอผู้ชายในที่สุด”¹²

12 ฉัตรสุมาลย์ (2534: 5)

ข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ ผู้หญิงที่ขอผู้ชายซึ่งฐานะดีนั้น เมื่อได้สามีแล้วก็ไม่ต้องทำอะไร ทั้งยังได้เกียรติว่ามีสามีดี หรือสามีรักจนไม่ต้องทำงาน มีข้าทาสบริวารให้ใช้สอย แม้ในคัมภีร์ไม่มีเรื่องผู้หญิงขอลูกผู้ชาย แต่กลับมีในทางปฏิบัติด้วยเหตุที่เป็นวิธีการซึ่งผู้หญิงมั่นใจได้ว่าตัวเองจะมีชีวิตที่สุขสบาย และครอบครัวฝ่ายชายก็คงยินดีว่าผู้หญิงมีฐานะมีหน้ามีตา และไม่ต้องพึ่งทรัพย์สมบัติของฝ่ายชาย ย่อมจะยอมรับได้มากกว่าการที่ผู้ชายไปขอลูกผู้หญิงธรรมดาๆ มาเป็นภรรยา

ประเพณีสตี (Sati) หรือการฆ่าตัวตายของหญิงม่ายแห่งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คำว่า สตี หมายถึง ผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่นต่อประเพณีคือ ผู้หญิงในวรรณะสูงต้องทำอัตวินิบาตกรรม ในพิธีเผาศพของสามีตัวเองเพื่อที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาประเพณีอย่างเคร่งครัด

พิธีสตีไม่ปรากฏว่าปฏิบัติกันในสมัยยุคเวทราวศตวรรษที่ 16-11 ก่อนคริสต์ศักราช ในสมัยดังกล่าวนักประวัติศาสตร์กล่าวตรงกันว่าผู้หญิงมีฐานะทางสังคมดี แม้ว่าครอบครัวจะสืบสายทางฝ่ายชาย แต่ผู้หญิงก็สามารถเป็นหัวหน้าครอบครัวได้ ทำพิธีกรรมร่วมกับผู้ชายได้ ดังที่ข้อความอธิบายว่า “ครอบครัวเป็นแบบสืบสายทางฝ่ายชาย ผู้คนสวดขอมีบุตรชายมากๆ ไม่ชอบให้มีบุตรหญิง แต่ถ้าเกิดมาแล้วก็ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีเหมือนๆ กัน ผู้หญิงได้รับการศึกษาบางคนแต่งคำประพันธ์ได้และได้ฐานะสูงถึงเป็นนักปราชญ์”¹³

อย่างไรก็ตาม พิธีสตีอาจเป็นพิธีที่ผู้หญิงส่วนหนึ่งของอินเดียปฏิบัติ แต่พิธีดังกล่าวก็ไม่ได้รับการยอมรับจากทางการและจากนักกฎหมายอินเดียโบราณ ทั้งนักปราชญ์อินเดีย และคนชาติอื่นๆ ไม่เห็นด้วยกับประเพณีดังกล่าว และเรื่องนี้ได้ทำให้เกิดการโจมตีว่าชาวฮินดูกดขี่ผู้หญิงและทำให้มองข้ามความคิดที่แท้ของฮินดู ซึ่งไม่ได้ยอมรับประเพณีของคนบางกลุ่มดังกล่าว เนื่องจากความจริงที่ปรากฏ

ว่า มีผู้ปฏิบัติตามประเพณีเช่นนั้นได้ก่อความรู้สึกและอารมณ์ที่รุนแรงจนปิดกั้นมิให้ยอมรับความคิดของคนส่วนที่ไม่ได้เห็นด้วยกับประเพณีดังกล่าวไปด้วย

อนึ่ง ความเชื่อเรื่อง ปุตุตะ ทำให้ทุกคนครอบครัวต้องการมีลูกชายมากกว่าลูกสาว ผู้ชายจึงมีโอกาสแต่งงานได้หลายครั้งด้วยเหตุข้อนี้ประการหนึ่ง แต่ผู้หญิงอ้างเหตุข้อนี้ไม่ได้แม้อ้างก็คงไม่มีผู้ชายรับเพราะหญิงดังกล่าวอาจไม่มีลูกชายเช่นเดียวกับเมื่ออยู่กับสามีเก่า ผู้หญิงจะเรียนหนังสือก็ไม่ได้เพราะต้องฝึกหัดงานบ้านที่จะปรนนิบัติสามีและคนในครอบครัว กลายเป็นชีวิตของแม่บ้านในที่สุดก็ไม่มีความรู้แม้แต่จะพิธีศาสนา จึงเข้าพิธีไม่ได้

ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู ผู้หญิงเป็นทั้งผู้ควรแก่การบูชาและเป็นอันตรายต่อพิธีการบูชา ในยุคพระเวท ผู้หญิงมีบทบาททัดเทียมผู้ชายคือสามารถเป็นนักบวชได้และถ้าเป็นม่ายก็จะสามารถกลับแต่งงานใหม่ได้ แต่ปัจจุบันความสำคัญได้ลดลงไปจนเหลือแต่เพียงว่า เธอต้องนั่งใกล้สามีในเวลาทำพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น

พระพุทธศาสนากับสตรี

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่โดดเด่นเป็นอิสระจากศาสนาพราหมณ์ เพราะพระพุทธองค์ปฏิเสธระบบวรรณะ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อทางศาสนาและสังคมอินเดียในสมัยนั้น พระพุทธองค์อธิบายว่า การที่จะเป็นพราหมณ์ได้นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับกำเนิดแต่ขึ้นอยู่กับการกระทำของแต่ละคนซึ่งหมายเอาทั้งบุรุษและสตรี ดังนั้น ทั้งบุรุษและสตรีจึงมีศักยภาพทางจิตวิญญาณสามารถพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้นได้เหมือนกัน ดังที่พระองค์ตรัสแก่พระอานนท์ ความว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้อุบัติขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์แก่ชาย
เท่านั้นหรือ? มิใช่เลย พระองค์ทรงยังประโยชน์แก่ผู้หญิงเช่น
เดียวกัน วิธีแห่งความหลุดพ้นนั้นเปิดรับทั้งหญิงและชาย”
สตรีและบุรุษนอกเหนือจากความเสมอภาคภายใต้กฎธรรมชาติ
พระพุทธศาสนาถือว่า ในด้านปัญญา คุณธรรม ความสามารถแล้ว
สตรีเสมอบุรุษ แม้สตรีจะปราดเปรื่องเรื่องปัญญาเสมอเหมือนบุรุษ
แต่สตรีก็คือสตรี บุรุษก็คือบุรุษ ทั้งสองจำเป็นต้องรักษาสภาวะ
เพศให้เหมาะสมกับสภาวะของตน จริงอยู่งานบางอย่างสตรี
อาจจะทำได้เช่นบุรุษ แต่ถึงอย่างไรก็ต้องคำนึงถึงสภาวะและ
ความเหมาะสมด้วย¹⁴

ประเด็นเรื่องภิกษุณีเรามองในแง่ของความด้อยข้อจำกัดหลายอย่าง
หากมองในมุมเสมอภาค ที่สมณโคตมอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธ
ศาสนาได้ การยอมรับว่าทรงภูมิปัญญาเป็นเอตทัคคะในด้านเดียวกับ
ภิกษุ สามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุมรรคผลได้เช่นกับบุรุษ ในสมัย
พุทธกาลสตรีอยู่ในสถานะที่ด้อยมากในทางสังคม นั้นหมายความว่าใน
ทางศาสนาก็เช่นกัน เพราะอินเดียสมัยก่อนชีวิตก็คือศาสนา ศาสนาก็คือ
ชีวิต การยอมรับสตรีบวชในศาสนาจึงเป็นเรื่องใหม่ในสมัยนั้น เป็นการ
เปิดทางใหม่ให้กับสตรี ให้มีสิทธิและเสรีภาพ ได้มีโอกาสตระหนักใน
ความสามารถของตน พิสูจน์ตัวเอง พระพุทธศาสนาไม่ได้กดขี่ทางเพศ
ดังที่ ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวไว้ว่า

ถ้าพิจารณาตามพุทธประวัติจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้านั้นจะต้อง
บำเพ็ญเพียรด้วยตนเอง ค้นหาหนทางเอง ต้องแสวงหาครูบา
อาจารย์และปฏิบัติตามลำพังก็อาจถูกทำร้ายหรือถูกนำไปขายเป็น

14 Hardy (1967:311) อ้างใน ฉัตรสุมาลย์ (2534:38)

โสภณีย์ เพศผู้หญิงเป็นอุปสรรคอยู่เอง มิใช่เพราะความสามารถ
 ดังนั้น แม้ภริยานิกษุณี พระพุทธเจ้าก็ทรงห่วงใยในเรื่องดังกล่าว
 จึงทรงบัญญัติพระวินัยมิให้ภิกษุณีบำเพ็ญเพียรอยู่ตามลำพัง
 เป็นการแสดงถึงความห่วงใยในเรื่องความปลอดภัยของสตรี¹⁵

นอกเหนือจากนั้นสมณโคดม ได้จัดพุทธบริษัท 4 ที่จะจรจรโลง
 ศาสนาต่อไปนั้น ก็แบ่งเป็นบุรุษสตรีเท่ากัน ย้ำให้เห็นว่าบุรุษและสตรี
 มีความสำคัญมากพอๆ กัน ความจริงแล้วบุรุษและสตรีต่างกันแต่
 เพียงเพศเท่านั้น แต่ปัญญาและศักยภาพด้านรู้แจ้งธรรมไม่ต่างกันเลย
 ดังจะเห็นได้ว่า ในครั้งพุทธกาล ขณะที่บุรุษจำนวนมากออกบวชและ
 บรรลุนิพพาน สตรีจำนวนมากก็ออกบวชและบรรลุนิพพานได้เช่นกัน
 ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการบรรลุนิพพานของสตรีว่า
 “พระผู้มีพระภาคตรัสตอบพระอานนท์ว่า อานนท์ มาตุคามออกจากเรือน
 บวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตทรงประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้ง
 โสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตผลได้”¹⁶

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อฐานะของผู้สตรีนั้นเห็นได้ชัด
 โดยการเปรียบเทียบฐานะของสตรีในสมัยก่อนพุทธกาลกับสังคมของ
 ชาวพุทธ การอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนานับว่าเป็น
 ประวัติศาสตร์ตอนสำคัญของสตรีอินเดียและทั่วโลก เพราะพระพุทธเจ้า
 คือว่าเป็นพระศาสดาพระองค์แรกที่มองเห็นสิทธิมนุษยชนและ
 ความเสมอภาคกัน พระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า สตรีก็มีศักยภาพและ
 สติปัญญาเท่าเทียมกับบุรุษในการตรัสรู้ธรรม อาจจะทำให้ได้ว่า
 พระพุทธเจ้าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรีคนแรกของโลก

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสิทธิ หน้าที่ บทบาทและความ

15 ปรีชา (2557: 132)

16 วิ.จ. 7/10/316 (แปล.หลวง)

เสมอภาคของสตรีไว้อย่างไร รวมทั้งมีคำสอนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสตรี ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หากศึกษาสำรวจคัมภีร์ทั้งหมดโดยตลอดแล้ว อาจกล่าวได้ว่า การเปรียบเทียบกับข้อความที่สรรเสริญหรือพูดถึงสตรี ในแง่บวกมีมากกว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสรภาพทางจิตแก่สตรี และชัดเจนขึ้นเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับบทบาทของสตรีในสังคมของศาสนาพราหมณ์ ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจากสภาพสังคมในปัจจุบันมักจะกล่าวโจมตีว่า พระพุทธศาสนากดขี่สตรี ไม่ให้ความสำคัญเสมอภาคเท่าเทียมกันกับบุรุษ เช่นการที่ไม่ยอมให้สตรีบวชตั้งแต่ต้นจริงๆ แล้วสตรีภายใต้พระพุทธศาสนามีอิสระและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนาได้ทุกอย่าง พระพุทธศาสนาไม่มีข้อยกเว้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงประกาศพระธรรมแก่ประชาชนทั้งบุรุษและสตรี เพราะตระหนักดีว่าความแตกต่างระหว่างสตรีและบุรุษโดยแท้จริงแล้วไม่มีความหมายหรือความสำคัญอะไรเลย เพราะต้องมีความทุกข์ ความเดือดร้อนเหมือนกัน สตรีเพศจึงจัดอยู่ในสถานภาพที่ควรยกย่อง เพราะฐานะที่สำคัญของสตรีก็คือ ความเป็นแม่ของลูก พระพุทธเจ้านับเป็นศาสดาองค์แรกที่ทรงประทานเสรีภาพความเสมอภาคให้แก่สตรีตลอดจนประทานให้อุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ เพราะทรงเห็นว่าสตรีนั้นมีความสามารถไม่น้อยไปกว่าบุรุษเลย พระพุทธเจ้าทรงยอมรับให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยนั้นผู้หญิงเป็นที่ดูถูกดูแคลนของสังคมยุคนั้น ในกรณีที่ว่าผู้หญิงไม่ควรได้รับการอุปสมบทและไม่อาจจะบรรลุธรรมได้ มีข้อความซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการกดขี่ทางเพศซึ่งเป็นข้อความตามกาลสมัยดังปรากฏในคัมภีร์ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย มลทิน(ความมัวหมอง) 8 ประการ อะไรบ้าง 8 ประการ คือ 1) มนต์มีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน 2) เรือน (บุคคล

ผู้อยู่ครองเรือน) มีความไม่ขยันหมั่นเพียรเป็นมลทิน 3) ผิวกพรรณ มีความเกียจคร้านเป็นมลทิน 4) ผู้รักษามีความประมาทเป็นมลทิน 5) สตรีมีความประพฤติชั่ว (ประพฤตินอกใจ) เป็นมลทิน 6) ผู้ให้มีความตระหนี่เป็นมลทิน 7) บาบอกุศลธรรมเป็นมลทินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า 8) มลทินที่ยิ่งกว่ามลทินนั้นคือ อวิชชา ข้อความเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงสอนพระภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มองว่าสตรีเป็นมลทิน หากพระพุทธองค์ตรัสเรื่องนี้ต่อภิกษุณีผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ก็กล่าวถึงบุรุษว่าเป็นมลทินต่อสตรีผู้ประพฤติพรหมจรรย์เช่นกัน¹⁷

พระพุทธศาสนายกย่องสถานภาพของสตรี (ภริยา ปฐม สขา) ภรรยาเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของสามี สามีไม่ควรปฏิบัติต่อเธอเยี่ยงทาสในครัวเรือน จะเห็นได้ว่าในหลักของคิหิปฏิบัติพระพุทธเจ้าทรงยกย่องฐานะของสตรีไว้ 5 ประเภท ซึ่งสามีจะต้องปฏิบัติต่อเธอก็คือ 1) ด้วยการยกย่องนับถือว่าภรรยาอย่างแท้จริง 2) ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามหรือทำให้ภรรยาเสียใจสะเทือนใจ 3) ทะนุถนอมนำใจภรรยารักใคร่ไม่จิตจาง 4) มอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยารับผิดชอบการเรือนอย่างเต็มที่ 5) มอบของขวัญเครื่องประดับอาภรณ์บ้างในโอกาสอันสำคัญ

พระพุทธศาสนายกย่องสตรีทุกคนไว้ในฐานะจุเพศแม่ บุรุษจะต้องให้ความเคารพรักสตรีเช่นกับแม่ของตน ในสมัยพุทธกาล บุรุษเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาบำเพ็ญตนจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปฉันใด สตรีก็เหมือนกัน เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาสามารถบำเพ็ญตนจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ก็ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปฉันนั้น

17 อัง.อภฺรสุก.23/15/241 (แปล.หลวง)

ต้องยอมรับว่า สถานภาพของสตรีเพศในสมัยพุทธกาลหรือแม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ ผู้หญิงถูกกดขี่ทางเพศ อยู่ในฐานะเหมือนกับเป็นทาสของบุรุษ สังคมไม่ยอมรับความสามารถของสตรี หาเสรีภาพ ความเสมอภาพไม่เจอ พระพุทธเจ้านับเป็นศาสดาองค์แรกที่ทรงประทานเสรีภาพความเสมอภาพให้แก่สตรี ตลอดจนประทานให้อุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ เพราะทรงเห็นว่าสตรีนั้นมีความสามารถไม่น้อยไปกว่าบุรุษเลย พระพุทธเจ้าทรงยอมรับให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งในสมัยนั้นผู้หญิงเป็นที่ดู

การบวชของสตรีในสมัยพุทธกาล

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า ผู้หญิงก็มีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้เท่าเทียมกับผู้ชายคือ เป็นจุดเด่นของพระพุทธศาสนา เป็นก้าวแรกของพระพุทธศาสนา คนที่ขอบวชเป็นพระแม่นำนาง ซึ่งเคยเลี้ยงดูท่านมาเอง เป็นคนที่ท่านรักมาก มีความเมตตามาก เป็นทั้งแม่และเป็นทั้งน้ำ แล้วเป็นคนเลี้ยงมาด้วยตนเอง

นอกเหนือจากนั้นยังเป็นพระราชินีต้องมาเดินดงขอบิณฑบาตอาหาร อาหารที่ได้จากการบิณฑบาตในอินเดียไม่เหมือนอาหารในบ้านเรา โดยมากจะเป็นพวกข้าวแห้งข้าวผง ซึ่งดูแล้วไม่น่ากินเลย ถ้าปากยากแค้นที่สุด ลองนึกภาพดูว่าพระราชินีจะต้องมาเดินดงแล้ว ด้วยความรู้สึกที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีความเมตตาต่อพระแม่นำก็เลยไม่ต้องการให้บวชเพราะมันเป็นชีวิตที่ลำบากมากแต่กลับปรากฏว่าพระแม่นำนางได้ตามเสด็จข้ามหุบบ้านมาและไม่ได้มาคนเดียวแต่มากับข้าราชการบริวารหญิงฝ่ายใน 500 นี่คือการปรากฏในพระไตรปิฎกเพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงลังเล แต่ในที่สุด เมื่อทรงรับผู้หญิงเข้ามาบวช

ก็แปลว่า เมื่อถึงจุดนั้น ได้ทรงแก้ไขข้อสงสัยต่างๆ ที่เป็นจุดที่ทรงให้ความสำคัญ แล้วจึงให้ผู้หญิงบวช

ปฐมเหตุของการเกิดภิกษุณีนั้น เกิดจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยสาวกยานีประมาณ 500 นาง ตัดสินใจโกนผมนุ่งห่มผ้ากาสาจะเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองเวสาลี ด้วยความอุทสาหะสูงมาก คือไม่สวมรองเท้าและไปด้วยยาน พระเถระอานนท์เป็นผู้อาสาขอประทานอนุญาตให้สตรีบวช พระอานนท์ได้กราบทูลด้วยเหตุผลด้วยประการต่างๆ พระพุทธองค์ไม่ได้ประทานให้สตรีได้บวชได้โดยง่าย เป็นเพราะทรงมีพระพุทธประสงค์ที่จะให้สตรีทั้งหลายทราบว่า เพศบรรพชาของพวกตนได้มาโดยยากยิ่ง จะได้สำนึกถึงคุณค่าที่ตนจะต้องรักษาไว้ให้ยืนยาวสืบต่อไปนั่นเอง เมื่อประทานอนุญาต ได้ทรงกำหนดให้ภิกษุณีต้องประพฤติครุธรรม 8 ประการไม่ให้ขาดตกบกพร่อง

ศาสนาคริสต์กับสตรี

ศาสนาคริสต์ถือว่าสตรีนั้น คือที่มาแห่งความผิดทั้งหลาย เธอคือรากฐานของบาปกรรมทั้งปวง เธอคือต้นเหตุแห่งเคราะห์กรรมที่ประสบกับมนุษยโลกทั้งหลาย ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชายกับสตรีต้องสกรปกรไปด้วย เลยต้องหลีกเลี่ยงจากเธอ แม้กระทั่งการผูกพันด้านการแต่งงานอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม สตรีเป็นผู้เปิดทางให้เหล่าซาตานเข้ามาแย่งร่างมนุษย์ และเธอคือตัวการหลักที่ชักนำมนุษย์ไปยังต้นไม้แห่งความสาปแช่ง เธอละเมิดบทบัญญัติของพระเจ้า เธอทำให้รูปลักษณ์ของพระเจ้า ต้องเสียโฉม (หมายถึง ผู้ชาย) และฐานะของสตรี ในสังคมยุคกลางศตวรรษ ว่า : การเอาใจใส่ต่อสตรี มันช่างมีขอบเขตเหลือเกิน อันเนื่องมาจากอิทธิพลของนิกายโรมันคาทอลิก ในสมัยนั้น ที่มองสตรี

เป็นมนุษย์ ที่ถูกสร้างขึ้นมาอยู่ในชั้นรอง”¹⁸

จากหลักการเรื่องการสร้างมนุษย์ในคัมภีร์บทปฐมกาล¹⁹ ความว่า “พระเจ้าสร้างอาดัมในสวรรค์สวนเอเดน พระองค์ทรงหยิบผงคลีดินมา กำมือหนึ่งแล้วเสกให้เป็นอาดัม แล้วระบายลมปราณเข้าจมูก ก็เป็นผู้มีชีวิตขึ้นมาซึ่งเป็นมนุษย์คนแรก เมื่ออาดัมอยู่บนสวรรค์เพียงคนเดียว มีความว่าเหว้า พระองค์จึงสร้างมนุษย์ผู้หญิงโดยการดึงซี่โครงของอาดัม มาชิ้นหนึ่งแล้วเสกให้เป็นอีฟ ระยะแรกทั้งสองเชื่อฟังพระเจ้าทุกอย่าง โดยเฉพาะคำสั่งห้ามกินผลไม้ต้องห้ามในสวน และวันใดที่เจ้าทั้งสองขึ้นกิน เจ้าจะต้องตาย ต่อมาซาตานได้แปลงกายมาเป็นงูและได้หลอกอีฟ ให้กินผลไม้ต้องห้าม และอาดัมก็ได้กินด้วย การกระทำเช่นนี้เป็นบาปติดตัว (Original sin) และพระเจ้ายิ่งให้ทั้งสองออกจากสวนเอเดน ในอยู่ในโลกมนุษย์และต้องเผชิญกับทุกข์ยากต่างๆ แต่พระองค์ได้มอบ สติปัญญา เจตจำนงเสรีและอารมณ์

มนุษย์ที่พระเจ้าสร้างมานี้ มีเสรีภาพพิเศษกว่าสัตว์ เพราะ มีวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิด มีความโน้มเอียงในการทำ ความดี ขณะเดียวกันก็มีแนวโน้มทำความชั่วด้วย แต่เพราะมนุษย์อ่อนแอ ทำให้ ง่ายต่อการชักจูงไปในทางทำความชั่ว แม้ว่ามนุษย์จะมีเสรีภาพ มีสิทธิ ในการเลือกทำความดี และความชั่ว บางขณะดำเนินชีวิตถูกต้อง บางขณะกำดำเนินชีวิตอย่างผิดๆ แต่การที่จะชักจูงในการทำความชั่วมีมาก เพราะทำได้ง่าย และทำความดีทำได้ยาก แม้ว่าจะได้รับผลดีในปัจจุบัน ปลาย คือไปเสวยสุขกับพระเจ้าในอาณาจักรสวรรค์ กล่าวโดยสรุป

1. อีฟหรืออีวาซึ่งเป็นสตรี มีแนวโน้มเชื่อง่ายต่อซาตานที่แปลงกาย

18 Knudesen (1947: 68)

19 ปฐมกาล (1:27)

มาเป็นนุญ ได้รับประทานผลไม้ไม่ต้องห้ามเพราะเชื่อซาตาน และได้ให้อาตัมรับประทานด้วย ซึ่งเป็นการละเมิดคำสั่งของพระเจ้า อันเป็นสาเหตุให้พระเจ้าเนรเทศทั้งสองจากสวรรค์มายังโลกมนุษย์ และได้เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ทั้งโลกในปัจจุบัน แต่ความเชื่อนี้ ชาลส์ ดาร์วิน กล่าวว่า บรรพบุรุษของมนุษย์มาจากลิง

2. พระเจ้าสร้างอีฟ หรือสตรีมาจากซี่โครงของผู้ชาย คือ อาตัม เพื่อให้มาอยู่เคียงข้างกัน ดังนั้น ผู้ชาย คือ ประธานของผู้หญิง

3. ทั้งหญิงและชาย มีเสรีภาพและเจตจำนงเสรีในการเลือกคุณค่าให้แก่ตัวเอง เพราะความอ่อนแอจึงถูกขจัดออกไปฝ่ายต่ำได้ และในวันพิพากษาโลก พระเจ้าจะตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าไปสวรรค์หรือนรก

ศาสนาคริสต์มองผู้ชายนั้น คือประธานของผู้หญิง เหมือนกับเมสสิอาห์ที่เป็นประธานแห่งโบสถ์” นักวรรณกรรมชาวอังกฤษ ที่ชื่อ Shaw กล่าวเรื่องนี้ว่า

เมื่อหญิงแต่งงานกับชายนั้น ทรัพย์สินสมบัติของนางจะถูกยึดครองโดยสามีเธอ ตามกฎหมายอังกฤษในสมัยนั้น กรณีนี้ ยังไม่รวมไปถึงการคงฐานะการแต่งงานของฝ่ายหญิง ที่อยู่เคียงคู่สามีตลอดไป เพื่อปฏิบัติตามกฎบัญญัติแห่งศาสนา และกฎหมายสมัยนั้น ดังนั้น แม้จะเกิดเรื่องบาดหมาง ระหว่างสามีภรรยาเพียงใดก็ตามหรือมีอุปสรรค ในครอบครัว มากมายเช่นใด การหย่าร้างไม่อาจทำได้เด็ดขาด แต่จะกลับไปใช้หนทางอื่นมากกว่า คือการไม่เข้าใกล้ตัวซึ่งกันและกัน หมายถึงต่างคนต่างออกห่างกัน²⁰

สังคมยุโรปปัจจุบัน จึงผลักดันให้เหล่านักวิชาการต่างเรียกร้อง

เพื่อคืนสิทธิอันชอบธรรม ให้แก่ทุกคนในสังคม ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ไม่เว้นใครความอิสระอย่างไม่มีขอบเขต ย่อมต้องเกิดขึ้นในสังคม ส่งผลในเวลาถัดมาคือ การมีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมด้วยมารยาทที่แท้จริงต่างเพราะกฎของโบสถ์ อีกทั้งยังบังคับใช้กฎหมาย อันไม่ชอบธรรม ที่ขัดกับธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

ศาสนาอิสลามกับสตรี

บทบาทสตรีในรูปแบบอิสลามยังเป็นประเด็นที่ถือว่าคนทั้งโลกให้ความสนใจ เป็นที่น่าประหลาดใจคือ มันไม่ใช่ความสนใจที่จะนำมาประยุกต์ใช้แต่มันกลับเป็นสิ่งที่สังคมตะวันตกมองบรรดาสตรีมุสลิมว่า น่าสงสาร ถูกกดขี่เสรีภาพ เป็นเพศที่ถูกจัดเป็นชนชั้นสอง ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่พวกเขาได้อ้างถึง หนึ่งในสาเหตุเหล่านั้นคือ ประเด็นของ ฮีญาบ คือ ผ้าคลุมศีรษะของผู้หญิงมุสลิม ซึ่งศาสนาอิสลามระบุให้ผู้หญิงสวมผ้าคลุมผมจนปิดถึงหน้าอก เพื่อเป็นการปกปิดสิ่งยั่วยวนในร่างกายให้มิดชิดนั่นเอง ฮีญาบ (ที่ให้ความหมายของการปกปิด) ถูกกล่าวไว้ในกุรอานมากกว่า 10 ครั้ง ดังข้อความใน ซูเราะฮ์ โองการที่ 26 ความว่า “ลูกลานอาดัมเอ๋ย! แท้จริงเราได้ให้ลงมาแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งเครื่องนุ่งห่มที่ปกปิดสิ่งอันน่าละอายของพวกเจ้าและเครื่องนุ่งห่มที่ให้ความสวยงามเป็นชายอย่างสมบูรณ์” ซูเราะฮ์ โองการที่ 59 ระบุว่า “โอ้ นะบีเอ๋ย! จงกล่าวแก่บรรดาภริยาของเจ้า และบุตรสาวของเจ้า และบรรดาหญิงของบรรดาผู้ศรัทธา ให้พวกนางดึงเสื้อคลุมของพวกนางลงมาปิดตัวของพวกนาง นั่นเป็นการเหมาะสมกว่าที่นางจะเป็นที่รู้จัก เพื่อที่พวกนางจะไม่ถูกรบกวน และอัลเลาะห์ทรงเป็นผู้อภัยผู้ทรงเมตตาเสมอ”²¹

สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นข้อบัญญัติในศาสนาสำหรับบรรดาสตรี

เพื่อปกป้องจากการถูกจ้องมองด้วยสายตาที่มีได้หวังดีจากบรรดาผู้ชาย เมื่อสังคมตะวันตกได้สร้างกระแสใจมตีมากขึ้นเท่าไร ก็เปรียบเสมือนว่า พวกเขากำลังต่อต้านคำสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ไบเบิลของพวกเขา มากด้วยเช่นกัน เพราะในคัมภีร์ไบเบิลก็ได้กล่าวถึงการคลุมฮิญาบอย่าง ชัดเจนแต่ชาวคริสต์ไม่ได้บังคับให้สตรีชาวคริสต์ได้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เนื่องจากทั้งสองศาสนามีประวัติศาสตร์การเกิดศาสนาล้วนมีพื้นฐาน จากศาสนายิ่งด้วยเช่นกัน ดังเรื่องฮิญาบที่ได้ปรากฏในพันธะสัญญา ฉบับใหม่แห่งศาสนาคริสต์ว่า

“แต่หญิงทุกคนที่กำลังอธิษฐานหรือพยากรณ์ ถ้าไม่คลุมศีรษะ ก็ทำความอับยศแก่ศีรษะ เพราะเหมือนกับว่านางได้โกนผมเสีย แล้ว, เพราะถ้าผู้หญิงไม่ได้คลุมศีรษะ ก็ควรจะตัดผมเสีย แต่ถ้า การที่ผู้หญิงจะตัดผมหรือโกนผมนั้นเป็นสิ่งที่น่าอับอาย จงคลุม ศีรษะเสีย, เพราะการที่ผู้ชายไม่สมควรจะคลุมศีรษะนั้น ก็เพราะ ว่าผู้ชายเป็นพระฉายาและสง่าราศีของพระเจ้า ส่วนผู้หญิงนั้น เป็นสง่าราศีของผู้ชาย, เพราะว่าพระองค์ไม่ได้ทรงสร้างผู้ชายจาก ผู้หญิง แต่ได้ทรงสร้างผู้หญิงจากผู้ชาย, และไม่ได้ทรงสร้างผู้ชาย ไว้สำหรับผู้หญิง แต่ทรงสร้างผู้หญิงไว้สำหรับผู้ชาย, ด้วยเหตุนี้เอง ผู้หญิงจึงควรจะเอาสัญลักษณ์แห่งอำนาจนี้คลุมศีรษะ เพราะเห็น แก่พวกทูตสวรรค์”²²

นอกจากเรื่องฮิญาบแล้วเราจะเห็นได้ว่า ศาสนาอิสลามเป็นศาสนา ที่ถูกโจมตีและเข้าใจผิดถึงเรื่องของการลงโทษ ในบทลงโทษของการ ละเมิดประเวณีโดยขว้างด้วยหินจนกว่าจะเสียชีวิต ซึ่งศาสนาอิสลาม มองสตรีไม่ว่าโสดหรือสมรสแล้วอย่างบุคคลทั่วๆ ไปที่มีสิทธิเป็นของ

22 พันธะสัญญาฉบับใหม่ (พระธรรม 1 โครินธ์ : 5-10)

ตัวเองพร้อมทั้งมีสิทธิในความเป็นเจ้าของหรือจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สิน และสิ่งที่ตนหามาได้โดยปราศจากอำนาจการปกครองใดๆ (ไม่ว่าบิดา สามี หรือบุคคลอื่น) ศาสนาอิสลามยังส่งเสริมให้สามีเลี้ยงดูภรรยาให้ดี อย่างที่พระศาสดามุฮัมมัดตรัสว่า “บุคคลที่ดีที่สุดในบรรดาพวกเจ้าก็คือ บุคคลซึ่งดีที่สุดในครอบครัวของตนเอง”

อัลกุรอานกำหนดบทบาทของผู้หญิงไว้ชัดเจนทั้งในฐานะที่เป็น บุตรี เป็นภรรยา เป็นแม่ เป็นสมาชิกของสังคม และเป็นเอกบุคคฺล หากเราจะเรียก “บทบาท” เหล่านี้ว่า “สิทธิ” ก็คงจะไม่ผิดนัก เพราะว่าเป็นการคุ้มครองหรือรับรองผู้หญิงในทุกๆ เรื่องนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่ง ตาย ได้แก่ สิทธิในการเป็นสมาชิกของครอบครัว โดยการแต่งงาน การได้รับความคุ้มครองจากความรุนแรงในครอบครัว สิทธิในการหย่าร้าง ตามกฎหมายอิสลามนั้นมีการกำหนดบทลงโทษที่สามีจะกระทำต่อ ภรรยาเอาไว้หลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การปรับความเข้าใจกันด้วยเหตุผล ไปจนถึงดำเนินคดีด้วยคำพูด จากนั้นจึงแยกกันอยู่ชั่วคราวเพื่องดเว้นความสัมพันธ์และหากฝ่ายหญิงยังไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองก็จะถึงบทลงโทษที่มีการแปลความหมายว่า “เสียน” ดังพระดำรัสในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

“บรรดาชายนั้นคือผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองเลี้ยงดูบรรดาหญิง (ภรรยา) เนื่องด้วยการที่อัลเลาะห์ได้ทรงให้บางคนของพวกเขาเหนือกว่าอีก บางคน (ชายร่างกายแข็งแรง กล้าหาญ จึงให้ทำหน้าที่ปกครอง และเลี้ยงดูหญิง) และด้วยการที่พวกเขาได้จ่ายไปจากทรัพย์สินของพวกเขา (ในการเลี้ยงดูภรรยา) บรรดาภรรยาเหล่านั้นคือผู้จงรักภักดี ผู้รักษาในทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ลับหลังสามี (รักษาความบริสุทธิ์ของนางและทรัพย์สินสมบัติขณะสามีไม่อยู่) เนื่องด้วยสิ่งที่อัลเลาะห์ทรงรักษาไว้ (กำหนดให้เป็นหน้าที่ของสามีต้องปฏิบัติตั้งแต่การ

ให้ค่าใช้จ่ายในชีวิตความเป็นอยู่ของนางทุกอย่าง) และบรรดาหญิงที่พวกเจ้าหวั่นเกรงในความดีดั่งของนางนั้น (เกรงว่านางจะประพฤตินอกกฏนอกทางอันก่อให้เกิดความเสื่อมเสียในครอบครัว) ก็จงกล่าวตักเตือนนาง และทอดทิ้งนางไว้แต่ลำพังในที่นอน (เพื่อให้เกิดความสำนึกผิด) และจงเขียนนาง (เพื่อให้เข็ดขยาดโดยไม่เกิดบาดแผลหรือรอยช้ำบวม)แต่ถ้านางเชื่อฟังพวกเจ้าแล้ว ก็จงอย่าหาทางเอาเรื่องแก่นางแท้จริงอัลเลาะห์เป็นผู้ทรงสูงส่ง ผู้ทรงเกรียงไกร²³

ดังนั้น ตามหลักศาสนาแล้วสตรีไม่จำเป็นต้องยอมรับการลงโทษ โดยการเขียน เธอสามารถจะขอหย่าได้หากสามี “เขียน” เธอโดยไม่เคารพในข้อจำกัดตามที่อัลกุรอ่านและฮาดิษกำหนดไว้ เธอสามารถนำเรื่องไปร้องเรียนต่อศาลได้ และหากพบว่าคำร้องของเธอมีมูลศาลอาจจะสั่งให้ลงโทษสามีโดยการเขียนเช่นเดียวกับที่เขายเขียนเธอก็ได้

แม้สตรีในสังคมมุสลิมจะได้รับสิทธิหรือความคุ้มครองในสถานภาพทางครอบครัวดังเช่นที่กล่าวแล้วก็ตาม แต่มิได้หมายความว่าเธอจะมีสิทธิหรือได้รับความคุ้มครองเมื่อกระทำความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความผิดทางประเวณี ทั้งนี้เพราะหลักคำสอนเบื้องต้นของอิสลามถือว่าครอบครัวหรือเผ่าจะเสื่อมเสียเกียรติอย่างยิ่งหากผู้หญิงในครอบครัวหรือเผ่ากระทำความผิดทางเพศ ในสังคมมุสลิมบางประเทศได้มีการระบุความผิดของหญิงที่ทำผิดประเวณีว่ามีโทษถึงตาย แต่ตามกฎหมายอิสลามแล้วก่อนจะมีการลงโทษจะต้องมีการไต่สวนและต้องมีข้อพิสูจน์ถึงความผิดอย่างชัดเจน เช่น มีพยานรู้เห็นหรือมีการตั้งครมร์

ในกรณีสตรีมุสลิมแต่งงานกับชายต่างศาสนา การให้ความเคารพต่อหลักการศรัทธาของภรรยาจะหายไป แม้ว่าสามีต่างศาสนายอมรับ

เรื่องนี้ต่อหน้าภรรยาของเขา แต่ทว่าภรรยาจะมีความรู้สึกเสมอว่าสามีของเธอถูกศาสนาของตน และมีความรู้สึกเช่นกันว่าเขาไม่เคารพต่อการยึดมั่นของเธอ การเคารพซึ่งกันและกันระหว่างสามีภรรยา นั้นเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ และหากขาดพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ก็จะเป็นผลให้เกิดการหย่าร้าง หรือการใช้ชีวิตคู่ที่ไร้ซึ่งความสุข ดังนั้น อิสลามห้ามมิให้บุรุษมุสลิมแต่งงานกับสตรีต่างศาสนาที่ไม่ใช่คริสต์หรือยิว ทั้งนี้ด้วยกับเหตุผลเดียวกันกับที่ห้ามมิให้สตรีมุสลิมแต่งงานกับบุรุษต่างศาสนา อิสลามมุ่งเน้นให้การสมรสต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความมั่นคง ต่อเนื่อง และประสบความสำเร็จ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักประกันชีวิตสมรส

ดังนั้น เรื่องการแต่งงานของบุรุษและสตรีมุสลิมดูเหมือนจะขัดต่อหลักแห่งความเสมอภาค แต่ทว่าหากมีการทำความเข้าใจต่อทัศนะอิสลามอย่างถูกต้องแล้ว จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติอิสลามได้คำนึงถึงสวัสดิการ และผลประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การสมรสในอิสลามเป็นเรื่องที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความรัก ความเอื้ออาทร และการเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านความรู้สึกและจิตใจ ดังคำกล่าวที่ว่า ความรักไม่มีพรหมแดนแต่ความรักต้องมิศาสนา

สตรีนิยมกับศาสนาและจริยศาสตร์

นักสตรีนิยมมองเพศภาวะไม่ใช่คุณสมบัติของเพศสรีระหรือยืนยันว่าความเป็นชายเป็นหญิงเป็นคุณสมบัติที่แน่นอนหรือ เพราะเพศภาวะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการกำเนิด จึงเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากสังคมกำหนด เช่น การแต่งกาย การกินอาหาร ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น ดังนั้น ลักษณะเพศภาวะใดไม่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพมนุษย์ย่อมมีสิทธิเปลี่ยนแปลง ลักษณะเพศภาวะนั้นให้เป็นประโยชน์

ต่อการดำรงชีพมากขึ้น และสำหรับเพศสตรีระ ซึ่งเป็นลักษณะติดตัวมาแต่เกิด แต่ก็ไม่ใช่ว่าข้อจำกัดเสรีภาพที่จะเลือกในสิ่งที่ตนปรารถนาจะเป็นซึ่งสอดคล้องกับหลักจริยศาสตร์ตามทัศนะ อัตติภาวะนิยมของชาร์ตที่มองว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมเสรีภาพ หรือการเลือกที่จะเป็นสิ่งที่ตนปรารถนา ฉะนั้น สิ่งที่สังคม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ และศาสนามอบให้เป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นและเราสามารถเลือกที่จะปฏิเสธสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด เพื่อทำสิ่งที่เราปรารถนา แต่จะต้องรับผิดชอบต่อผลที่ตามมาจากการตัดสินใจด้วย

สำหรับคำสอนในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีการยกย่องให้เพศชายเป็นใหญ่กว่าสตรี ทั้งในคัมภีร์พระเวท อุปนิษัท คัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ เช่น คำกล่าวที่ว่า บิดาค่อมครองหล่อนเมื่อเยาว์วัย สามีปกครองหล่อนเมื่อเวลาแต่งงาน เมื่อสามีตาย ลูกชายจะดูแลแทน และสตรีไม่อาจอยู่ตามลำพังได้ หรือการที่ชาวอินเดียนิยมมีบุตรชาย เป็นต้น แม้แต่ในพิธีสตี คือ การที่หญิงฆ่าตัวตามตามสามี แต่ถ้าสามีตายก่อนภรรยา สามีก็ไม่ต้องฆ่าตัวตายตาม และสามารถแต่งงานใหม่ได้ ซึ่งไม่เป็นธรรมแก่สตรี ทั้งนี้เพราะพราหมณ์หรือผู้ชายเป็นคนเขียนคัมภีร์ หรือในการแต่งงานซึ่งสตรีจะต้องให้ค่าสินสอดทองแก่ผู้ชาย สุดแต่ฝ่ายชายจะกำหนดเรียกกร้องเอา แต่เมื่อแต่งงานแล้ว ผู้ชายจะต้องเลี้ยงดูไปตลอดชีวิต และผู้หญิงจะทำงานบ้าน จะไม่ทำงานนอกบ้าน ถ้าคิดดูให้ดี จ่ายเงินครั้งเดียวฝ่ายชายเลี้ยงดูไปตลอดชีวิต

ส่วนพระพุทธศาสนามองทั้งบุรุษและสตรีว่า มีศักยภาพทางจิตวิญญาณที่สามารถพัฒนาไปสู่ความหลุดพ้นได้เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันเพียงด้านร่างกาย และให้เสรีภาพในการเลือกเพื่อปฏิบัติ ซึ่งมีภิกษุณีที่เป็นเอตทัคคะในด้านเดียวกับภิกษุ ปฏิบัติธรรมจนบรรลุมรรคผล เช่นกับบุรุษ พระพุทธองค์อนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณี ในสมัยนั้นถือว่า

เป็นการยกย่องและเปิดทางใหม่ให้สตรี ให้มีสิทธิ และเสรีภาพ ใช้ความสามารถพิสูจน์ตนเอง ดังนั้น พระพุทธศาสนาไม่ได้กดขี่ทางเพศ และในการจรรโลงพระพุทธศาสนานั้น บุรุษและสตรีมีความสำคัญพอๆ กัน งานบางอย่างสตรีทำได้ดีกว่า เช่น การเลี้ยงบุตร แต่งานบางอย่างบุรุษทำได้ดีกว่า ดังนั้น หลักจริยศาสตร์ที่เน้นมนุษยนิยม เรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา ที่เน้นสอนให้เชื่อกฎแห่งกรรม ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน เน้นปัญญา ไม่เชื่ออภิปิศาจ

ส่วนศาสนาคริสต์มองสตรีว่า เป็นที่มาของรากฐานบาปกรรมหรือต้นเหตุเคราะห์กรรมของชาย ในเรื่องพระเจ้าสร้างมนุษย์นั้น สตรีหรืออีฟเปิดทางให้ซาตานเข้ามายั่วยุมนุษย์ เชื้อตามคำของซาตาน ซึ่งได้ละเมิดบัญญัติของพระเจ้าที่ห้ามรับประทานผลไม้ต้องห้ามบนสวรรค์สวนเอเดน หนึ่งพระเจ้าได้สร้างสตรีหรืออีฟ โดยดึงซี่โครงหนึ่งซี่จากอาดัม ซึ่งเป็นมนุษย์ผู้ชายคนแรกที่พระเจ้าสร้าง และพระเจ้าได้เสกซี่โครงนั้นให้เป็นสตรีซึ่งได้ตั้งชื่อว่า "อีฟ" (Eva) ดังนั้น สตรีถูกสร้างมาเพื่อผู้ชายและต้องภักดีต่อชายตลอดกาล ดังนั้น กฎบัญญัติคัมภีร์ศาสนาคริสต์ บังคับให้สตรีน้อมรับตามผู้ชาย และภักดีต่อชายตลอดกาลอย่างตาบอด ซึ่งแนวคิดทางจริยศาสตร์ของซาร์ตมองว่า ไม่มีพระเจ้า มนุษย์ทั้งชายและหญิงต้องเป็นตัวเอง มีอิสระเสรีจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่มีชะตากรรมกำหนด ไม่มีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด มุ่งเน้นความอิสระในการเลือกดำเนินชีวิตด้วยตนเอง พร้อมกับความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ และทางเลือกที่ได้เลือกไว้แล้ว ดังนั้น ศาสนาคริสต์ได้กำหนดเพศภาวะไว้เรียบร้อยแล้วตามเพศสรีระดังบัญญัติไว้ในคัมภีร์

สำหรับศาสนาอิสลามมุ่งให้ศาสนิกยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งได้กำหนดการลงโทษถ้าล่วงละเมิดแม้ว่าพระคัมภีร์ยกย่องว่าผู้ชายและผู้หญิงต่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

เท่าเทียมกัน และให้เสรีภาพ เจตจำนงในการเลือกกระทำ ถ้าเชื่อฟังและศรัทธาปฏิบัติตามคัมภีร์ เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ในวันพิพากษาโลก พวกเขาจะได้เข้าสู่สวรรค์ ดังนั้น โลกนี้จึงเป็นเวทีแห่งความภักดีต่อพระเจ้า แต่ถ้าไม่เชื่อฟังพระเจ้านี้ก็เป็น การเชื่อฟังคำสอนฝ่ายซาตานหรือไซดอน ถือว่าเป็นการละเมิดพระบัญญัติของพระเจ้า เช่น สตรีไปแต่งงานกับคนนอกศาสนาโดยไม่ให้ฝ่ายชายมานับถือพระเจ้าในศาสนา ก่อนการรับประทานเนื้อสุกร การเปลี่ยนศาสนา เป็นต้น ดังนั้น เมื่อหล่อนสิ้นชีวิตไปแล้วจะเข้าสู่นรก เมื่อมองตามทัศนะหลักจริยศาสตร์ของซาร์ต ที่เน้นความเป็นตัวตนของปัจเจก ให้เสรีภาพ สิทธิ หน้าที่ ตามที่ตนเองเลือก ไม่ให้สิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อความคิดตนเอง นักสตรีนิยมมองว่า เพศภาวะในศาสนาเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ที่สังคมมอบให้ปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นสิ่งที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคมระหว่างเพศชายและหญิง ที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเดียว และให้รางวัล ถ้าปฏิบัติตามคือสวรรค์ และถ้าละเมิดจะถูกลงโทษในนรก เมื่อพวกเขาสิ้นชีวิตไปแล้วในโลกหน้า ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้ตามแนววิทยาศาสตร์ หรือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

ตารางเปรียบเทียบสถานภาพและบทบาทของสตรีเพศ ตามแนวจริยศาสตร์ทางศาสนา

จริยศาสตร์ ศาสนา	สถานภาพ ของสตรีเพศ	บทบาทของสตรีเพศ ตามแนวจริยศาสตร์ศาสนา
จริยศาสตร์ของ ฌ็อง ปอล ซาร์ต	<ol style="list-style-type: none"> 1. สตรีเป็นตัวของตนเอง ไม่มีชะตากรรมที่ถูกกำหนดไว้ 2. ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีเสรีภาพ 2. ความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกตามปรารถนา
สตรีนิยม	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความเท่าเทียมกันทางเพศ 2. ปฏิเสธเพศภาวะที่ศาสนากำหนด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สตรีสามารถแสดงบทบาททางเพศตามที่ตนต้องการ 2. เพศสรีระไม่เป็นข้อจำกัดการเลือกใช้ชีวิต
ศาสนาโบราณ	เทพเจ้าสูงสุดเป็นสตรีในสังคมเผ่าโบราณ	เทพเจ้าสตรีมีบุคลิกความเป็นแม่แม่พระราชินีมีอำนาจเหนือกษัตริย์
ศาสนา พราหมณ์-ฮินดู	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพศสตรี คือ ศักดิ์ ผู้มีอำนาจเหนือเพศชาย 2. แต่ละยุคสถานภาพสตรีแตกต่างกัน 3. ในยุคพราหมณ์ สุณันสตรีมีค่าต่ำกว่าบุรุษ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สตรีไม่มีสิทธิ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา 2. ไม่น่าไว้วางใจสตรีเพราะล่อลวงชาย 3. สตรีดูแลตนเองไม่ได้ต้องมีชายควบคุม 4. ภรรยาไม่สามารถหย่าขาดจากสามีได้ 5. สตรีมีบทบาทและต่ำต้อยมากในสังคมอินเดียโบราณ 6. สตรีให้สินสอดทองหมั้นแก่บุรุษเมื่อแต่งงาน เพื่อเพิ่มค่าตนเอง 7. พิธีสตี คือ การที่หญิงหม้ายฆ่าตัวตายตามสามี แต่ถ้าภรรยาตายก่อนสามีก็ไม่ต้องฆ่าตัวตายตาม

จริยศาสตร์ ศาสนา	สถานภาพ ของสตรีเพศ	บทบาทของสตรีเพศ ตามแนวจริยศาสตร์ศาสนา
พระพุทธศาสนา	<ol style="list-style-type: none"> 1. สตรีมีความเท่าเทียมชายในด้านปัญญาและศักยภาพที่สามารถพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้นได้ เช่น ภิกษุณี 2. ยกย่องสตรีผู้เป็นภรรยาว่าเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของสามี ดังปรากฏในคิหิปฏิบัติ 3. สตรีทุกคนอยู่ในฐานะดุจเพศแม่ บุรุษต้องให้ความเคารพ เช่นกับแม่ของตน 	
ศาสนาคริสต์	<ol style="list-style-type: none"> 1. สตรี คือ ที่มีแห่งความผิดทั้งปวง ทำให้ชายต้องสกปรกไปด้วย 2. สตรีเป็นผู้เปิดทางให้เหล่าซาตานเข้ามาแย่งร่างของมนุษย์ 3. ผู้ชาย คือ ประธานของผู้หญิง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สตรีมีเจตจำนงเสรีในการเลือกคุณค่าให้แก่ตัวเอง แต่เพราะความอ่อนแอจึงถูกชักจูงไปใฝ่ต่ำ 2. สตรีถูกสร้างขึ้นมาอยู่ในชั้นสอง เป็นรองผู้ชาย 3. เมื่อแต่งงานแล้ว การหย่าร้างไม่อาจทำได้โดยเด็ดขาด
ศาสนาอิสลาม	สตรีถูกจัดเป็นเพศชั้นสอง ซึ่งถูกกำหนดไว้แล้วในคัมภีร์อัลกุรอาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. หากละเมิดคำสอน จะมีบทลงโทษ ดังเช่นการละเมิดประเวณีจะถูกลงโทษโดยขว้างหินจนกว่าจะเสียชีวิต 2. กรณีผ้าคลุมศีรษะ (ฮิยาบ) ถูกมองว่าเป็นการกดขี่เสรีภาพทางเพศ 3. มีบทบัญญัติส่งเสริมให้สามีเลี้ยงดูภรรยาให้ดี และบุคคลที่ดีที่สุดคือบุคคลที่ดีต่อภรรยาของตนเอง

จริยศาสตร์ ศาสนา	สถานภาพ ของสตรีเพศ	บทบาทของสตรีเพศ ตามแนวจริยศาสตร์ศาสนา
		4. คัมภีร์อัลกุรอานได้กำหนดบทบาทสตรีว่า คือ สิทธิ เป็นการรับรองผู้หญิงในเรื่องสิทธิต่างๆ เช่น สิทธิในการเป็นสมาชิกครอบครัว สิทธิในการหย่าร้าง เป็นต้น 5. สตรีมุสลิมห้ามแต่งงานกับชายต่างศาสนา ดังคำกล่าวที่ว่า ความรักไม่มีพรหมแดน แต่ความรักต้องมีศาสนา

สรุป

การศึกษสถานภาพและบทบาทของสตรีตามแนวจริยศาสตร์ทางศาสนา โดยตรวจสอบสถานภาพและบทบาทสตรีที่ตั้งบนฐานศรัทธาทางศาสนาเฉพาะเจาะจงในคำสอนศาสนาหลักๆ ซึ่งสัมพันธ์กับเพศบทบาทของเพศในประวัติศาสตร์และคำสอนศาสนา ซึ่งศาสนาส่วนใหญ่ยกกระดับสถานะของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อิสลาม และคริสต์ มีการลงโทษอย่างเข้มงวดต่อผู้หญิง ในขณะที่มีความคืบหน้าไปสู่ความเสมอภาค ศาสนาโดยรวมยังคงเน้นมิติจิตนิยมสร้างวัฒนธรรมที่เน้นชายเป็นใหญ่ และยังมีส่วนที่เหลื่อมของสังคมในการแก้ไขปัญหาเรื่องเพศมีพื้นฐานอยู่ภายในศาสนาทุกศาสนาโดยเฉพาะศาสนาฝ่ายเทวนิยมที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอย่างแข็งขัน มักมีความเป็นสองฝ่ายในศาสนาซึ่งยกย่องสตรีในมือข้างหนึ่ง ขณะที่

เรียกร้องให้แสดงความจงรักภักดีอย่างเข้มงวดมากขึ้นในอีกด้านหนึ่ง ทำให้นักสตรีนิยมบางคนเห็นว่าศาสนาเป็นอุปสรรคสุดท้ายในการปลดปล่อยสตรี ส่วนพระพุทธศาสนานั้น ทั้งบุรุษและสตรีมีศักยภาพสามารถพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้นได้ และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สตรีบวชได้ในพระพุทธศาสนา สตรีสามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุมรรคผลได้เช่นบุรุษ ในขณะที่สมัยพุทธกาลสถานภาพสตรีต่ำอย่างมากในสังคม การให้สตรีบวชถือว่าเป็นเรื่องใหม่ในสมัยนั้น เปิดทางให้สิทธิ เสรีภาพ พิสูจน์ตนเอง พระพุทธองค์ทรงมอบพระพุทธศาสนาไว้แก่บริษัท 4 ทั้งบุรุษและสตรีมีหุ้นส่วน ความรับผิดชอบต่อพระศาสนาร่วมกัน **สังคมไทยควรยกย่องให้สตรีได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรม กล่าวคือ รัฐควรสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยเปิดโอกาสให้เท่าเทียมกันทั้งการสอนทางโลกและทางธรรมแก่สตรี รัฐควรมีหน่วยงานเฉพาะที่ให้ความสนใจ สนับสนุน ส่งเสริมงานของสตรี ทั้งนักบวชและฆราวาส เพราะสตรีและบุรุษไม่แตกต่างกันในทางปัญญาแม้ว่าเพศสรีระจะต่างกัน**

ในขณะที่แนวคิดทางจริยศาสตร์แห่งปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตที่เรียกร้องและเน้นสถานภาพสตรีให้เป็นตัวของตนเอง และบทบาทสตรีในด้านสิทธิ เสรีภาพ ความรับผิดชอบ ความเสมอภาคและการเลิกในสิ่งที่ตนปรารถนา และชาร์ตไม่ยอมรับถึงการมีอยู่ของพระเจ้า จึงไม่เห็นด้วยต่อคำสอนที่มาจากเทวบัญญัติที่กำหนดคุณค่าสตรีที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดซึ่งเป็นที่มาของความไม่เสมอภาคกันทางเพศ

บรรณานุกรม

คัมภีร์พระเวท.

2533. จัดพิมพ์โดยอาจารย์เทพ สารีกบุตร. พระนคร: อุตสาหกรรม
การพิมพ์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์.

2555. **เพศสภาพศึกษา** (Online) เข้าถึงได้จาก: <http://www.soc.cmu.ac.th/wsc/gs.htm>. 2549.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์.

2534. **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีชา ช้างขวัญยืน.

2557. **สตรีกับคัมภีร์ ตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พกุล พัฒน์ดิลก แองเกอร์.

2553. **วิถีแห่งอภิปรัชญาและญาณปรัชญาสู่การศึกษา
จริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พระคริสตธรรมคัมภีร์.

1988. ภาคพันธสัญญาเดิม ฉบับ 1971. กรุงเทพฯ: สมาคมพระ-
คริสตธรรมไทย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง.

2514. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน. พร้อมความหมายภาษาไทย.

2555. โดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์กษัตริย์ ฟ้าส์ต.

สมชาย สุขการคำ.

2546. **ภาษาจีน 4.** กรุงเทพฯ : มปป.

Beauvoir Simone De.

1949. The Second Sex. Translated by H.M.Parshley.USA.:
Vintage Books.

Hawkes and Woodley.

1963. Prehistory and the Beginnings of Civilization. London:
George Allen@Unwin.

Knudesen wieth

1947. Women in Christian Churches. London: Whittleseey
House, McGraw-hill Book Co., Inc.

Raychandhuri and Datta.

1967. An Advance History of India. New York: St. Martin Press.

Reyna, R.

1971. Introduction to Indian Philosophy. New York:
MC-Graw Hill.

Stone, Mwelin.

1976. When God was a Woman. New York: Spence Publishing.

Sarte, Jean-Paul.

1970. Existentialism and Humanism. Paris : Nagel.

Shaw, B.

1988. Bernard Shaw and Woman. USA: Pennsylvania State
University Press.

คนทั้งหลายนำสัตว์พาหนะที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ประชุม

ราชาย่อมทรงราชพาหนะที่ฝึกแล้ว

ในหมู่มนุษย์ คนที่อดกลั้นถ้อยคำล่วงเกินได้

ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด

พุทธวจนะในธรรมบท คาถาที่ 321

ทนต์ นยฺนติ สมิติ

ทนต์ ราชากิรฺรหติ

ทนต์ โสญฺโฐ มนุสฺเสสุ

โยติวากุยนฺตติกุชฺติ ฯ

(บาลี: ชุ.ธ. 25/33/57¹⁵⁻¹⁶)

dānto vai samitiṃ yāti

dāntaṃ rājādhirohati |

dāntaḥ śreṣṭho maṇuṣyāṇāṃ

yo 'tivākyaṃ titikṣati ||

(สันสกฤต Uv: 19.6)

譬象調正

可中王乘

調爲尊人

乃受誠信

(จีน T4: 570b¹²⁻¹³)

ตฺวนํ'ว'นตฺตํ'สว'นํ'ชิตฺตํ'คิตฺตํ |

ตฺวนํ'ว'คฺตฺตํ'สว'นํ'คฺตฺตํ |

ตฺวนํ'คฺตฺตํ'คฺตฺตํ'คฺตฺตํ'คฺตฺตํ |

ตฺวนํ'ว'คฺตฺตํ'คฺตฺตํ'คฺตฺตํ |

(ทิเบต Uv: 19.6)